

Всероссийской научно-практической конференции, Грозный, 11 ноября 2021 года. – Грозный: Чеченский государственный педагогический университет, 2021. – С. 331-339.

2. Лебедева Н.М. Этнопсихология: учебник и практикум для вузов/Н.М. Лебедева. – Москва: Издательство Юрайт, 2023. – 491 с.

3. Поштарева Т.В. Формирование этнокультурной компетентности //Педагогика. – 2005. – № 3. – С. 35-42.

ӘӨЖ: 32: 172.15

Ерғазы М. – магистрант,
Торайғыров университеті,
Павлодар, Қазақстан

Патриотизм саясаттану категориясы ретінде

Патриотизм құбылысын тұжырымдамалық талдау, нақтылау мәселесі оның эпистемологиялық көлемі және семантикалық инвариантты іздеу бірнеше тұжырымдаманы қолданудың көп аспектілілігімен көрсетіледі. Зерттеушілердің пікірінше «патриотизм» термині және саяси сезім, идеологиялық құрылым және қоғамдық қарым-қатынас және саяси мінез-құлық пен бірегейленеді. Патриотизм көбінесе кездейсоқ емес идеологиялық және әлеуметтік-психологиялық құбылыс ретінде көрініс табады. Құндылық және әлеуметтік-психологиялық аспектілер патриотизмі өте терең зерттелген.

Патриотизм мәселесі бүгінде Қазақстанда өзекті және кеңінен талқылануда. Ел басшылығы мен саяси элита деңгейінде патриотизм бағыты белсенді түрде жариялануда. Жалпы, «патриотизм ұғымы (президенттің пікірінше, бірден- бір қолайлы мемлекеттік идеология) космополитизмге ғана емес, сонымен қатар мультикультурализм түріндегі либералдық ойдың соңғы өнертабыстарына да қарсы тұрады» [1].

Зерттеуші ғалымдар патриотизмді идеологиялық құрылым және саяси құндылық ретінде қарастырады, олар қазіргі патриоттық тәжірибелерді саясаттану және социологиялық көзқарастар позицияларынан талдайды. Сонымен бірге, нақты саяси шешімдерді қабылдау және жүзеге асыру деңгейінде де, ғылыми дискурста да патриотизмнің не екенін біржақты түсіну мүмкін емес: ол идея, құндылық, сезім, мінез-құлық ретінде анықталады. Бірақ психологиялық тұрғыдан алғанда, олар бір-бірімен тығыз байланысты.

«Патриотизм» ұғымының тұжырымдамасы философияда патриотизмнің мәнін түсіну дәстүрі екі ғасырдан астам уақыт бойы басталады. Қазіргі әлеуметтану ғылымында патриотизм – «Өз Отанына, еліне, халқына туған жеріне, тұрғылықты жеріне деген сүйіспеншілік» [2]. Патриотизм құндылық ұғымы ретінде «ұлттық бірлікті, өз елінің өткенімен, бүгінімен, болашағымен сәйкестендіруді, оның тағдырына жауапкершілікті, оны қорғауды сипаттайды. Патриотизм саяси құндылық ретінде саяси-психологиялық талдау болып табылады. Ғылыми және публицистикалық әдебиеттерде патриот деген сөздің синонимі жиі кездеседі бұл азаматтық ұғымымен сәйкес келеді. Алайда бұл ұғымдар бір-біріне ұқсамайды. Азаматтық «адамның өзінің азаматтық міндеттері мен азаматтық борышын саналы және белсенді түрде орындауын, азаматтық құқықтары мен бостандықтарын орындауын пайдалануын» анықтайтын адамның ажырамас қасиеті ретінде түсініледі. Олай болса, патриотизмнің объектісі – ел. Отан, азаматтық объектісі – мемлекет. Ғалымдар көбінесе патриотизмді ұлтшылдықпен байланыстырады, оларды «бір даму желісінің екі құрылымы» ретінде қарастыру деп есептейді. Сондай-ақ, ұлтшылдық патриотизмнің «жоғарғы құрылымы» болып табылады. Т.В. Беспалова: «Патриотизм ұғымы ұлтшылдық идеологиясының метафизикалық негізі болып табылады, өйткені Отанға, ұлтқа деген сүйіспеншілік сезімімен, оның еркі мен саяси әрекетімен байланысты екенін тұжырымдайды деген. Ғалымдар көбінесе патриотизмді ұлтшылдықпен байланыстырады, оларды «бір даму желісінің екі құрылымы» деп атайды [3]. Сонымен бірге, ұлтшылдық патриотизмнің «жоғарғы құрылымы» болып табылады, оның кейінгі түрі. Мысалы, Т.В. Беспалова: «Патриотизм ұғымы ұлтшылдық идеологиясының метафизикалық негізі болып табылады, өйткені отанына, ұлтына деген сүйіспеншілік сезімін, оның ерік-жігері мен саяси іс-әрекетімен байланыстырып, эстетикалық құндылыққа ие болады» [4]. Патриотизмнің саяси-психологиялық түсінігі Патриотизмді түсінудегі саяси-психологиялық көзқарас тұлға құрылымында когнитивтік, аффективтік және мінез-құлық компоненттерін бөлуді көздейтін «іргелі психологиялық триада» концепциясына негізделген. Когнитивтік компонент саяси сананың негізін құрайды және адамның саясатқа қызығушылығын анықтайтын және оның әлемді қалай көретінін түсіндіретін элементтерді қамтиды (саяси бейнелер, идеялар, құндылықтар, көзқарастар). Аффективті (эмоционалды) компонент бейсаналық сферамен байланысты, адамның әлемге және өзіне қатысты ұстанымын анықтайды (ең алдымен эмоциялар, көңіл-күйлер, тәжірибелер). Тұлға

құрылымындағы мінез-құлық компоненті мінез-құлық актілерінде көрініс табатын барынша көрінеді. Азаматтар арасында патриотизм құндылығын қалыптастыру әртүрлі институттар мен факторлардың (отбасы мен білім беру ұйымдары, армия мен шіркеу, жастар қозғалыстары мен саяси партиялар, БАҚ) ықпалымен саяси әлеуметтену процесінде жүзеге асырылады. Адамның қоршаған қоғамдық- саяси ортамен өзара әрекеттесу процесінде патриотизм құндылығы тұлға құрылымына бекітілед [5]. Бұл процестің психологиялық тұрғыдан оңтайлы нәтижесі азаматтарда келесі құрамдастардың қалыптасуы болып табылады. Танымдық деңгейде тұлғалық мәні жоғары патриотизм құндылығы өз елі, оның тарихы мен геосаяси жағдайы, мәдениеті мен дәстүрі, мемлекеттік құрылымы мен саяси жүйесі туралы түсініктердің құрылымдық жүйесіне негізделеді. Патриотизм бұл жағдайда адамның саяси санасының өзегі болып табылатын және оның мінез-құлық қызметін реттейтін саяси құндылық ретінде қарастырылады. Саяси құндылықтар символдық бастаумен сипатталады, сондықтан жеке тұлғаның құндылық идеялары жүйесінде А.В. Селезнева әр дәуірге (қазіргі, кеңестік, империялық) жататын әртүрлі типтегі (заттар, тұлғалар, идеялар) саяси нышандар бейнелеген [6]. Елдің әлеуметтік – саяси және этномәдени ерекшеліктерін оң қабылдауға негізделген эмоционалдық деңгейде Отанға деген сүйіспеншілік пен еліне деген қатыстылық сезімі. Бұл жерде саяси рәміздерге, тарихи, мәдени және саяси оқиғаларға, құбылыстарға, процестерге қатысты азаматтардың арасында туындайтын нақты сезімдер (мактаныш, өкініш, түңілу) және неғұрлым жалпы көңіл-күй туралы сөз болып отыр. Сезімдердің эмоционалдық белгісі мен күші олардың объектісімен және жағдайдың жалпы саяси контекстімен анықталады. Әсіресе, әлеуметтік-мәдени және идеологиялық дағдарыстар жағдайында өткен оқиғаларға эмоционалдық қатынас күшейеді. Мінез-құлық деңгейінде әлеуметтік маңызды және әлеуметтік қолайлы нысандарда практикада жүзеге асырылатын азаматтық белсенділік және саяси мінез-құлық артады [7]. Бұл патриотизмнің сыртқы байқалатын көріністері. өз елінің азаматтары үшін құндылық мәнін және оған деген эмоционалдық қатынасты көрсетеді. өз елінің азаматтары үшін құндылық мәнін және оған деген эмоционалдық қатынасты көрсететін патриотизмнің сыртқы байқалатын көріністері. Осылайша, патриотизм құндылығын саяси-психологиялық түсіну азаматтар үшін бұл құндылықтың тек «Отанға деген сүйіспеншілікті» білдіретін абстрактілі категория ретіндегі маңыздылығын ғана емес, сонымен қатар маңыздылығын болжайды. Ол осы құндылықтың тұлғаның эмоционалдық және мінез-құлық

компоненттерімен тығыз психологиялық байланысының болуын білдіреді [8].

Патриотизмді қалыптастырудың мәселелері мен келешегі Патриотизм – мемлекеттік деңгейде жарияланған және жалпыұлттық маңызы бар ұлттық идея мен құндылық болып табылатын күрделі саяси-идеологиялық құрылымы. Патриотизм құндылығының мазмұнды мазмұнын әзірлеу – қоғамдық және ғылыми дискурста негізгі категорияға қатысты терминологиялық белгісіздік болған кезде шешілмейтін мемлекеттік басым міндеттердің бірі. Бұл, біздің ойымызша, «патриотизм» ұғымын концептуализациялау, «Отанға деген сүйіспеншілік» абстрактілі формуласын нақты мазмұнмен толтыру, осы «махаббатты» көрсетудің негізгі параметрлерін анықтау арқылы еңсеруге болатын бірінші мәселесі жеке – жеке деңгейлері екенін көреміз [9].

Осылайша, саясаттағы құндылықтар мен мағыналарды өндіруші ретінде ел басшылығы мен саяси элита деңгейінде патриотизм орталық (бірақ жалғыз емес) элемент бола алатын тұтас идеологиялық тұжырымдама екенін айта аламыз. Сондай-ақ, патриотизм жоғары орын алмайтын азаматтардың өздерінің саяси құндылықтары жүйесімен байланысты. Соңғы онжылдықта дүниежүзінде ең маңызды құндылықтар бейбітшілік, қауіпсіздік, тәртіп, заңдылық, әділдік, бостандық және адам құқығы құндылықтары болды, олар қауіпсіздіктің қанағаттандырылмаған қажеттіліктерімен және болашаққа сенімсіздікпен жанартылады. Азаматтар үшін патриотизм маңызды, бірақ ол екінші деңгейдегі құндылықта тұрғанын көруге болады. Қазіргі уақытта саясаттағы патриотизмнің әсер етуіндегі проблемаларды жеңу және отандық қоғамда патриотизмді тиімді қалыптастыру үшін айтарлықтай мүмкіндіктер бар. Оның бірі, 1997-1999 жылдар аралығындағы азаматтарды патриоттыққа тәрбиелеудің мемлекеттік бағдарламалары қабылданып, Қазақстан – 2030 стратегиясы жүзеге асырылуда. Атап айтқанда, «Қазақстан Республикасының азаматтарын патриоттық тәрбиелеудің 2000-2015 жылдарға арналған» ағымдағы бағдарламаға сәйкес Қазақстан – 2050 стратегиялық мақсатты «ел тағдыры үшін азаматтық жауапкершілікті арттыруға жағдай жасау, мәселелерді шешу үшін қоғамның топтастыру деңгейін арттыру» деп анықтайды [10]. Еліміздің ұлттық қауіпсіздігін және тұрақты дамуын қамтамасыз ету, азаматтардың Ресейдің ұлы тарихы мен мәдениетіне қатыстылық сезімін нығайту, орыс ұрпақтарының сабақтастығын қамтамасыз ету, өз Отаны мен отбасын сүйетін, белсенді әрекеті бар азаматты тәрбиелеу өмірлік ұстанымы». Осылайша, патриотизмді қалыптастыру жұмысының

ұйымдастырушылық-құқықтық негізінің бар екендігін атап өтуге болады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Ұлт жоспары – Н. Назарбаевтың бес институционалдық реформасын жүзеге асырудың 100 қадамы//<http://inform.kz/kaz/article/2777949>. 20.05.2015.
2. Мұсатаев С.Ш. Қазақстандық жалпыұлттық идеяның азаматтық қоғам қалыптастырудағы рөлі//Саясат.–2003. №10.–Б.24-27.
3. Нургалиева М.М. Государственные строительства как фактор формирования национальной идентичности Казахстана. – Алматы, 2009. –123 с.
4. Сенгірбай М.Ж. Этносаралық қақтығыстардың алдын алу мен реттеудің технологиялары (посткеңестік мемлекеттер тәжірибесі): филос.док. (PhD) ғыл.дис. – Алматы, 2012. – 166 б.
5. Асылтаева Э.Б. Қазақстан қоғамының демократизациялануы контексіндегі азаматтық бірегейліктің қалыптасу ерекшеліктері: филос. док. (PhD) ғыл... дис. – Алматы, 2013. – 142 б.
6. Үлкен энциклопедиялық сөздік: В 2 т., Т. 2. – М., 1991. – 863 с.
7. Казаков Д. Қазақстандағы жоғары білім//<http://www.brif.kz/blog/?p=851>
8. Национальная идентичность//https://ru.wikipedia.org/wiki/Национальная_идентичность. 26.09.2015
9. Қазақстан Республикасының Президенті – Ұлт Көшбасшысы Н.Ә. Назарбаевтың «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы.//Егемен Қазақстан. – 28 қаңтар, 2012.
10. Жаманқұл П. Қазақстандық патриотизмге тәрбиелеуде көркем шығармаларды пайдалану//Бастауыш мектеп. №2. 2002.

УДК: 1.14

Жакин С.М. – магистр гуманитарных наук,
Карагандинский университетим. Е.А. Букетова,
г.Караганда, Казахстан

Культурное измерение толерантности

Слово «толерантность» в последнее время получило широкое распространение в политическом, этическом, религиозном и